דרוש וחידוש בפרשיות השבוע

מתוך הספר 'ישיר ישראל' על התורה

ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש (כח יא)

פרש"י 'ויפגע במקום' לא הזכיר הכתוב באיזה מקום אלא במקום הנזכר במקום אחר הוא הר המוריה שנאמר בו 'וירא את המקום מרחוק'. ונראה שבזה מובן מדוע כתוב במקום בפתח תחת הבית ולא בצירי שהכוונה למקום הידוע. ונראה שזה ביאור הפסוק במקומות רבים לגבי ביהמ"ק אל המקום אשר יבחר ה' לשכן שמו שם (עי' דברים פי"ב פי"ד ופי"ז) שהכוונה למקום הידוע הוא ביהמ"ק בהר המוריה כאשר יודע הזמן שיבחר ה' לשכן שמו שם.

ויקח מאבני המקום וישם מראשתיו וישכב במקום ההוא (כח יא)

פרש"י, 'וישם מראשותיו' עשאן כמין מרזב סביב לראשו שירא מפני חיות רעות, התחילו מריבות זו את זו זאת אומרת עלי יניח צדיק את ראשו, וזאת אומרת עלי יניח, מיד עשאן הקב"ה אבן אחת וזהו שנאמר ויקח את האבן אשר שם מראשותיו. וביאר הענין המסילת ישרים פ"א, דהעולם כולו נברא לשימוש האדם השלם המקודש בקדושתו יתברך, 'ועילוי גדול הוא לבריות כולם בהיותם משמשיו', ולזה רצתה כל אבן להיות משמשת לצדיק שעי"ז תתעלה ותגיע לתיקונה ושלמותה.

ונראה להבין עפי"ז מה דאיתא במסכת ב"ק (יא.) שאבא שאול למד מהפסוק דשורו שנגח שור אחר על המזיק להביא את הנבלה לב"ד, ובתוספות גרסו 'יביא ארורה לב"ד' ופירשו שמתה בלא ברכה, וביאר בתלמיד ר"ת 'שאינה נשחטת ולא בירך עליה על השחיטה', ולכא' בשלמא בברכות הנהנין מצינו שקודם שבירך האדם על המאכל השמים שמים לה' ואם אוכל בלי ברכה הרי הוא כמי שמעל, ורק ע"י הברכה שמודה על האוכל הוא ניתר באכילה, ובכה"ג מובן שהברכה היא על האוכל, אבל בכאן מדוע בהמה שלא בירכו עליה נקראת ארורה הלא הברכה של השחיטה היא על מצות הגברא ולא על הבהמה. ולפי דברי המס"י יש להבין שכיון שבהמה זו כל תכליתה הוא שימוש לעבודת הבורא, א"כ כשאדם שוחט ומברך על השחיטה הוא מגדיר ומגלה בדעתו שרוצה לקיים בשחיטת בהמה זו רצון ה' יתברך, ובברכה מתגלה שכל הבהמה כולה היא היכ"ת לקיום רצון ה', וזה העילוי שלה וכנ"ל, ולכך נחשבת ברוכה, ומשא"כ אם לא ברכו עליה ולא הגיעה לתכליתה ארורה היא ח"ו.

ויקרא את שם המקום ההוא בית אל ואולם לוז שם העיר לראשנה (שם יט)

העירו המפרשים מדוע פתח הכתוב ב'מקום' וכל כל הפרשה נקרא 'מקום' וכאן סיים בעיר, וצ"ב האם היה זה מקום שמם או עיר. עוד יש להבין מאי נ"מ שלוז שם העיר לראשונה.

ונראה דבאמת יש להבין כיצד לן יעקב במקום שמם לכאורה, שהלא חשש מפני חיות רעות ולכך שם אבנים מראשותיו, הלא קי"ל (ב"ק ס:) לעולם יצא אדם בכי טוב ויכנס בכי טוב, היינו שיכנס לעיר מבעוד יום. ונראה דבאמת היה זה תוך העיר אלא שלא נכנס לפנים העיר ממש אלא היה באיזה מקום שמם בפאתי העיר, ומתחילה היה נקרא שם המקום בכלל העיר ששמה היה לוז, אכן אחר שראה יעקב שהמקום הוא מקום נורא ויש בו גילוי שכינה קרא לו שם בפ"ע בית אל, ואחר שקרא שקרא יעקב שם למקום והבינו האנשים את מעלת המקום, קראו את כל העיר בית אל לרוב חשיבות אותו המקום. שוב נראה שכ"ז כלול במש"כ הרשב"ם וז"ל, 'ואולם לוז שם העיר' וע"ש המקום שחוץ לעיר ששם שכב יעקב נקרא שם העיר עצמה בית אל.

ולזה בפרשה הבאה כתוב 'ויבא יעקב לוזה אשר בארץ כנען הוא בית אל', דהיינו שהלך ללוז שאח"כ נקראה בית אל כפי שמופיעה בנביאים, ומש"כ שם 'ויקרא למקום אל בית אל' צ"ב מה הוסיף יותר, ורש"י פי' שם 'הקב"ה בבית אל גילוי שכינתו בבית אל' ונראה ביאורו דמתחילה שנגלה השי"ת ליעקב שם הבין שהמקום הוא מקום קדוש וראוי שתתגלה בו שכינה ולכך קראו בית אל, אכן אחר שראה שהשי"ת א"ל להדיא שילך לשם, הבין שהוא מקום שתמיד שורה בו שכינה ולכך קראו אל בית אל וכפרש"י. [אולם הגר"א בביאורו ליהושע טז-ב כ' ששלושה מקומות נקראו בית אל עי"ש, ועי' מש"כ בזה הגר"א גורדון הובא בשדי חמד באיזהו מקומן].

ויאסף לבן את כל אנשי המקום ויעש משתה (שם כב)

כאן אמר 'ויעש משתה' ולא 'ויעש להם משתה' כמו שאמר לעיל גבי משתה שעשה לוט למלאכים (יט ג) ובמשתה שעשה יצחק לאבימלך (כו ל), והטעם משום שלוט עשה משתה לכבוד המלאכים שהיו אורחים אצלו ולולי זאת לא היה עושה כלום ולכך שפיר אפשר לומר שעשה 'להם', וכן יצחק שעשה משתה

לכבוד אבימלך ופיכול שבאו אליו, משא"כ כאן שלבן השיא את בתו ולכבוד שמחתו עשה משתה שאליו הזמין את אנשי עירו אך לא עשה את המשתה.

אכן יבואר ביותר עפ"י דברי המדרש (ילק"ש) כאן, שאמר להם לבן שיודעים הם שבזכות יעקב המים עולים לקראתם, וכדאי להם שיעקב שישאר בעירם כאן עוד שבע שנים בעבור ביתו השניה, ולכך רוצה לעשות תחבולה להחליף את בנותיו, אך כדי שיהיה בטוח שלא יגלו זאת מיעקב דרש מהם משכון עד אחרי המשתה, וכאשר נתנו לו בני עירו את המשכונות הלך וקנה באותם משכונות את כל צרכי הסעודה ולא החזירם להם, ולכך נקרא לבן הארמי שרימה את אנשי עירו עכ"ד המדרש, ולזה מובן ביותר שלא כתוב שעשה להם משתה משום שבאמת לא עשה להם לבן משתה אלא רימה וגזל אותם ומזה עשה משתה על חשבונם.

וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה השדה אל צאנו (שם ד)

יש להבין דלכאורה תיבות 'אל צאנו' מיותרות הם אחר שאמר שקרא להם אל השדה ודי בזה. ונראה בהקדם מש"כ המקובלים[1] שהמטרה שהיה יעקב אצל לבן ורעה את צאנו, היא לפי שבחטא אדה"ר נפלו ניצוצי הקדושה הם שורשי נשמות ישראל ממדרגת אדם למדרגת צאן והיו נכללים בתוך צאן לבן שהיה שורש הקליפה באותו הזמן, ולזה יעקב בחר בשכרו לקבל את הצאן העקודים והטלואים שזה היה מורה על דרגת נשמתם וישייכותם לקדושה, ומן השמים היו מסייעים אותו בזה כמו שאמר 'ויצל אלהים את מקנה אביכם ויתן לי' בלשון הצלה לבל יטמעו אותם נשמות בקליפות והיו המלאכים מעבירים מצאן לבן לצאנו, ולזה פו"ר צאונו של יעקב מאוד והגיע לס' ריבוא כשורשי שנות ישראל, וזש"א הכתוב על בנ"י (יחזקאל לד) 'ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם' היינו שעליתם מדרגת צאן למדרגת אדם שאח"כ באו בשיעבוד מצרים ס' ריבוא, ולבן היה יודע את מעשה יעקב ולזה היה מנסה בכל דרך למנוע ממנו את הצאן ע"י שהיה מחליף את משכורתו עשרת מונים וכל זה לא עזר לו וכו', עיין בדבריהם באורך.

ובזה מבואר שקרא לרחל וללאה 'אל צאנו' ר"ל עד אודות צאנו שכיון שהיה בידו תפקיד חשוב להוציא את הצאן עם הנשמות הקדושות מיד לבן ולהשיבם אל הקדושה ועתה נגלו אליו משמים שצריך הוא לחזור כי השלים תפקידו בזה, וזש"א להם יעקב 'ראה אנכי את פני אביכן כי איננו אלי כתמול שלשום' מפני שהוא כועס עלי בגלל שאני מצליח להוציא ממנו את חלקי הקדושה, וזאת משום ש'אלהי אבי היה עמדי' להצליח דרכי בזה למרות כל רמאותיו ומזימותיו של לבן, וכו', 'ויהי בעת יחם הצאן ואשא עיני וארא בחלום והנה העתודים העלים על הצאן עקודים נקודים וברודים, ויאמר אלי מלאך האלהים בחלום יעקב ואמר הנני, ויאמר שא נא עיניך וראה כל העתדים העלים על הצאן עקודים נקודים וברודים כי ראיתי את כל אשר לבן עשה לך' היינו שראה כל מה שלבן רוצה לחבל במאמצי ההצלה והבירור של יעקב אבל השי"ת עזרו והצליח דרכו וכיון שהשלים תפקידו ציווה עליו לשוב לא"י.

ובזה נבין מאמר המדרש (נשא יג, יד) וז"ל 'פר אחד בן בקר' כנגד אברהם שעליו נאמר ואל הבקר רץ אברהם, 'איל אחד' כנגד יצחק שנאמר בו ויקח את האיל ויעלהו לעולה תחת בנו, 'כבש אחד' כנגד יעקב שנאמר בו והכשבים הפריד יעקב עכ"ל, ומקשים דבשלמא באברהם הפסוק מדבר בשבחו שרץ להביא פר לאורחים, וכן ביצחק שהפסוק מדבר על האיל שעלה לעולה תחתיו ממש, אך ביעקב איזה שבח יש במה שהפריד את הכשבים מצאן לבן והרויח ממונו עד שיהיה מכוון כנגד זה שבעה כבשים. אכן למה שקדם לנו מבואר שבפסוק זה מרומז כל עסקו של יעקב אבינו בכבשים להפריד את הנשמות הקדושות מן הקליפות שהיו בהם אצל לבן, ושפיר הביאו כבשים המכוונים כנגד מעשה זה.

ובזה נבין מש"כ בסוף הפרשה 'וילך וישב לבן למקמו', ודרשו חז"ל (ב"ר עד) שחזר לעניותו הראשונה, ויותר מזה שמצא ליסטים היו מקרקרים בביתו כל הלילה ונעשה עני גמור, והטעם בזה לפי שגם הקליפות וכוחות הטואה אין כוחם ויניקתם אלא מן הקדושה כי עמו יתברך מקור חיים ולא ממקום אחר, וזאת ע"י חלקי הקדושה שנפלו בין הקליפות, ולזה בתחילה היה ללבן מעט הצלחה מכח מה שהיו חלקי הקדושה משוקעים אצלו, וממתי שבא יעקב אליו הגם שהיה מברר ממננו מעט מעט את חלקי הקדושה, עדיין גדלה הצלחתו מאוד בזכות שהיה הצדיק שרוי אצלו במחיצתו ועבורו באה ברכה ללבן וכמו שאמר 'נחשתי ויברכני ה' בגללך', ואפשר שאם היה משלח את יעקב בכבוד ובשמחה שהיה נשאר אצלו מן הברכה דמשמיא נותנים ולא לוקחים והיה זכותו שהיה אכסניא ליעקב עומדת לו, וכמו דחזינן שלא העני מיד כשיצא יעקב, אך אחר שרדף אחר יעקב להורגו וציערו מאוד במה שמישש את כלי ביתו אבדה זכותו למפרע, ומלבד זאת כבר נתבררו ממנו כל חלקי הקדושה ולזה מיד שחזר לביתו מצאו שנשאר בעירום ובחוסר כל משולל מן הברכה.

---

[1] עי' בס' מגיד מישרים להב"י סו"פ תולדות, ובאורך גדול בנזר הקודש על הבראשית רבה פרק עג בכולו, ועיין עוד מקורות רבים באריכות בגליון מטעמי תורת חיים פרשת ויצא תשפ"ו.